

איך עורכים קידוש עם סבא שאינו הוגה היטב את המילים @

כמה גורמים עלולים לגרום לאדם, בפרט לעת זקנתו, לקשיים בהגייה תקנית של מילים ומשפטים. קשיים אלו יכולים להתבטא בגמגום, בבליעה של הברות שונות, וכן במלמול – כלומר דיבור בשפה רפה ובקול נמוך. דיבור כזה עלול לגרום בעיה הלכתית כשמדובר בברכות. אחד האתגרים הנפוצים בהקשר זה נוגע לברכות הקידוש. הורים זקנים עשויים להתארח באופן תדיר בבתי ילדיהם. הילדים מצידם עשויים לכבד אותם לערוך את הקידוש, כפי שהורגלו במשך כל ימיהם. עבור הסב הזקן עשויה להיות לכך משמעות חשובה. הוא מרגיש כי מעמדו כראש המשפחה נשמר, וכי מכבדים אותו כראוי. אך כשהוא מבטא את ברכות הקידוש באופן שבו בני המשפחה אינם מסוגלים לשמוע את קולו, או כאשר הוא הוגה את המילים בצורה לא תקנית, בולע או מחסיר מילים, נוצרת בעיה הלכתית לצאת ידי חובה בקידוש שהוא עורך.

פתרון אפשרי אחד הוא להעיר לתשומת ליבו של הזקן שישתדל להגביה את קולו ולהגות את המילים כתיקונן. אך כמובן זו אפשרות שאינה כל כך טובה, מאחר שהוא עלול להיפגע מהבקשה, כביכול מפקפקים ביכולתו לערוך קידוש כהלכתו. באותה מידה, לערוך לצידו קידוש נוסף על הכוס מפי אחד המסובים עלול לפגוע בו באותה המידה. אך מן הצד השני – המסובים צריכים לצאת ידי חובת הקידוש! מה יוכלו לעשות? בכך נעסוק להלן.

בכל הברכות ודברים שבקדושה, יש להקפיד על הגייתן כתיקונן. אמירתן באופן שאינו תקין היא בעיה הלכתית משמעותית. כך למשל כהן שאינו מצליח להגות את מילות ברכת כהנים כתקנן מנוע מלעלות לדוכן (שו"ע אורח חיים סימן קכח, לג). הוא הדין למגמגם (משנה ברורה שם ס"ק קי"ט). לגבי שליח ציבור, ההלכה היא שאם אינו הוגה את המילים כמו שצריך, אין להעלותו לשליח ציבור (שו"ע אורח חיים סימן נג סעיף י"ב). כך גם לגבי קריאת שמע, שאם הוא מדלג או אומר חצאי תיבות אינו יוצא ידי חובת קריאת שמע (שו"ע או"ח סימן סב, א ומשנה ברורה שם).

הטעמים בין ההלכות השונות שונים.

לגבי קידוש, מעבר לבעיה שיש לאומר הקידוש עצמו לצאת ידי חובה בקידוש שהוא עורך, נוצרת בעיה משמעותית עבור המסובים היוצאים ידי חובה בקידוש שלו, משום שהקידוש הוא חובה על כל אחד ואחד מהמסובים, גברים ונשים, והם יוצאים ידי חובת הקידוש על ידי קידוש של אדם אחר רק מתוקף דין "שומע כעונה" (עיין סוכה לח, ב). התנאי הבסיסי

ביותר לדין זה שאכן האדם "שומע", כלומר שומע את כל המילים של הברכה שבה הוא יוצא ידי חובה. לכן, באופן עקרוני כשמסובים שומעים את הקידוש מפי מי שאינו הוגה את כל

המילים כראוי, או מדבר בקול חלש ומגומגם, כך שהוא בולע מילים, הם אינם יוצאים ידי חובה.

משום כך, אין ברירה אחרת אלא לקדש יחד עם הסבא. כאן אנו מגיעים לבעיה הלכתית נוספת. כאמור לעיל, הסבא עלול שלא לראות בעין טובה אם בנו יחזיק בידו כוס נוספת של קידוש, אך מסתבר שיוכלו להסתדר אם כל המסובים יאמרו בלחש את מילות הקידוש לעצמם, בעוד כוס אחת של קידוש נתונה בידיו של הסב.¹

[יצוין: בדרך כלל, וכפי שנהוג, נכון יותר לבצע את הקידוש באופן שאחד המסובים מקדש והשאר מקשיבים ומכוונים לצאת ידי חובה, ולא מברכים בעצמם, ומשום "ברוב עם הדרת מלך", וכך נהוג, אף שיש באחרונים שדנו בזה (עיין תוספת שבת סימן רעג, י), ולא נאריך בזה כאן, מאחר שברור שכל זה באופן שהמקדש עורך את הקידוש כהלכה].

אך כאן מתעוררת בעיה הלכתית.

בשו"ת חכם צבי (סימן קסח) מספר על שהותו בעיר "בילוגראדו" (האם בלגרד? או בילגורייא?) בשנת תל"ט (הוא היה אז בן תשע עשרה שנים). הוא הסב לסעודת מצוה בחברת חכם נוסף וכן עם חכם אחד, שליח העיר חברון, שהיה "נזיר שמשון". כאורח, כיבדו את החכם החברוני בברכת המזון. בהיותו נזיר, הוא לא אחז את הכוס בידו, אלא אדם אחר החזיק את הכוס, והחכם זימן וברך, ואחרי סיום ברכת המזון המחזיק בכוס בירך בורא פרי הגפן ושהמסובים שתו מן היין.

החכם צבי העיר להם, שאין ראוי לעשות כך, משום שהרי מצינו בהלכה פרטים רבים לגבי החזקת הכוס של ברכה, כגון שצריך לקבל את הכוס בשתי ידיו, להעבירו לימין, ולהגביהו טפח, והלכות אלו נאמרו בנוגע למברך, וכן משמע בגמרא, שבברכה על הכוס צריך המברך

¹ אין די בהרהור המילים בלב, משום שבקידוש מצינו בתורת כהנים (בחוקותי) שמצות "זכור את יום השבת לקדשו" צריכה להתקיים בפה בדווקא. ומזה הוכיחו האחרונים שלא דמה שצידד הפרי מגדים (סימן רעא, ב) שאפשר שיוצאים ידי חובת קידוש בהרהור.

להחזיק בכוס. הוא העיר הערות נוספות בענין ומסכם שהחכמים שישבו בסעודה חזרו והודו לדבריו.

הפוסקים התלבטו האם כוונת החכם צבי היא שבברכות שעל הכוס אין יוצאים ידי חובה כשהכוס ביד אדם אחר, או שזה רק לכתחילה, אבל בדיעבד יוצאים ידי חובה.

בברכי יוסף (אורח חיים סימן רצה ס"ק ד) מביא החיד"א הלכה מפי הגאון רבי יהושע זיין, בשו"ת שערי ישועה (אורח חיים שער ה' סימן יא):

"מי שכיוון בברכת ש"ץ בורא פרי הגפן של הבדלה, ושאר ברכות אמר בפיו, ולא רצה לצאת בברכת ש"ץ, בדיעבד יצא, אף שהכוס ביד ש"ץ והוא הבדיל בלא כוס מכל מקום יצא, כיון שכיוון להבדיל על היין שלפניו כי כוס ביד הש"ץ. והיינו דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה לא אריך למעבד הכי, דצריך לאחוז הכוס בידו".
מלשונו נראה בבירור, שאף שלכתחילה אין ראוי לעשות כך, מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו.

אמנם, המשנה ברורה בסימן רעא (ס"ק ג') עוסק באישה שאינה יודעת את נוסח הקידוש, ושומעת אותו מפיו של קטן, שאינו יכול להוציא אותה ידי חובה, כיון שהיא חייבת בקידוש מן התורה, והוא חייב רק מדרבנן, ולכן היא חוזרת אחריו את מילות הקידוש כשהוא מקדש על הכוס; בביאור הלכה הוא מביא את דברי הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה, סימן ז), שמדבריו משמע שבאופן זה היא אינה יוצאת ידי חובת "קידוש על הכוס", משום שאין הכוס אצלה אלא אצל הקטן. לכן ממליץ המשנה ברורה (שם ס"ק ב, וכן בס"ק ג'): "ואפילו אם יזהר השומע לומר עמו (=כלומר, עם הקטן) מלה במילה גם כן נכון למנוע מזה, אם לא שמונח לפניו גם כן פת או יין בעת הקידוש".

מכך משמע, שהמשנה ברורה אמנם חושש לדעתו של רבי עקיבא איגר, אך לא בצורה מוחלטת.

בתשובה מפורסמת של רבי יוסף חיים מבגדד בשו"ת רב פעלים (חלק ב אורח חיים סימן מא), הוא נשאל שאלה זו בדיוק:

"נשאלתי מאחד הסמוך על שלחן אביו, והאב זקן מאד, וכאשר מקדש על הכוס בליל שבת קודש לא נשמע קולו בברכת הקדוש, ורק ברכת פרי הגפן אפשר שישמעו ממנו, אבל ברכת הקדוש להיותה ארוכה ואחרונה אין שומעים אותה כולה, כי אם מעט תיבות נשמע ממנו שלא כסדר, ועוד בולע תיבות ומדלג, והבן הנזכר מצטער על דבר זה, כי אי אפשר לו לקדש בפני עצמו, כי אביו הוא איש זקן וחלשא דעתיה, ואם

יאמר לו שירים קולו, וגם יאמר הברכה במתון מלה במלה ולא יבולעו התיבות, לא יועיל בכך, ואדרבה יתכעס ויצטער, על כן הבן שואל איך יעשה, אם מותר לו לברך ברכת הקדוש הוא בעצמו בלחש, כי הוא רואה את הכוס ביד אביו, ונמצא גם הוא מקדש על היין, או דלמא בעינן שיאחז הכוס בידו, יורינו ושכמ"ה".

בתשובתו מבסס בעל הבן איש חי שכוונת הפוסקים שכתבו לשלול אופן זה של קידוש, שהכוס ביד מי שאיננו המברך עצמו, אינה שבכך אין המסובים יוצאים ידי חובתם, אלא רק

לכתחילה, אבל בדיעבד, אם אין אפשרות אחרת, יוצאים ידי חובת קידוש על הכוס גם באופן זה. כך הוא מדקדק מדברי החכם צבי והחיד"א, ומוסיף שכך משמע גם מדברי שולחן ערוך

הרב, שכתב (בסימן רע"א, סעיף כ"ח): "ומכל מקום אם בשעה שקדש על המים היה לפניו רביעית יין בכלי אחד על השלחן, או על הספסל אצלו מוכן לשתות, אז אין צריך לא לברכת בורא פרי הגפן, ולא לחזור ולקדש, אלא ישתה מיד מן המוכן שלפניו, שהרי זה כאלו קדש על היין ההוא, שהכוס של קידוש צריך שיאחזנו בידו, מ"מ אין זה מעכב בדיעבד".

לאור זאת, מסיק הבן איש חי, שבנידון דידן "שהוא הכרח מאד", הדבר נחשב לדיעבד, ויאמר הבן ברכת הקידוש בלחש כשאביו אומר הברכה, והוא יתן עיניו בכוס היין שביד אביו.

פוסקי דורנו (למשל, השמירת שבת כהלכתה פרק מז סעיף לט) הביאו את פסקו זה של בעל הבן איש חי להלכה ולמעשה במקרים כאלה שבהם אין כל ברירה אחרת.

יצוין, כי באופן זה, כל המסובים צריכים לומר את הברכה, ואין די בכך שאחד המסובים חוץ מהסבא יאמר את מילות הקידוש, משום שמאחר שהוא אומר את המילים בלחש, המסובים לא יוכלו לשמוע את קולו ולכוון לצאת ידי חובה בברכתו.

עוד יצוין, כי במקרה כזה, יש להקפיד שלא לענות אמן לאחר ברכתו של הסבא, מחשש הפסק.